

Mellem hjertesprog og 'løs' tale

– nogle overvejelser omkring dansk litteratur, set med udenlandske øjne

HENK VAN DER LIET

*Modersmål er vort Hjertesprog,
Kun løs er al fremmed Tale,
Det alene i Mund og Bog
Kan vække et Folk af Dvale.*
N.F.S. Grundtvig (1837/38)

Under henvisning til ovenstående motto fra Højskolesangbogens „Moders Navn er en himmelsk Lyd“ kan man sige at jeg tilhører de beklagelsesværdige folkefærd der til dagligt må nøjes med at benytte sig af 'løs' tale, eftersom jeg ikke er dansker. Hvis man tager Grundtvig på ordet, er der ingen tvivl om at der såvel i Danmark som i himmeriget tales dansk. I så fald kan jeg alligevel nære visse forhåbninger om at havne på den lune side på selve dommedagen, når færene skilles fra bukkene, idet jeg efterhånden også kan klare mig på de udvalgte tungemål.

Det har dog ikke været med henblik på en eventuel fremtidig eksistens i det hinsidige at jeg i over en snes år har beskæftiget mig med dansk. Årsagen er mere jordnær: den udspringer af min interesse for dansk skønlitteratur og dansk åndsliv som sådan. Til trods for at det danske sprog og den danske litteratur har sat dybe spor i min tilværelse, har jeg alligevel tit gjort mig overvejelser om hvorvidt mit 'fremmede' syn på danskerne og deres litterære arv afviger fra deres egne måder at anskue og omgås dansk litteratur på. Sagt med andre ord: hvordan tager dansk litteratur sig ud på afstand?

Ude på landet

Lad mig begynde med en personlig anekdote om hvordan mit allerførste møde med dansk litteratur gik for sig, og hvordan jeg kom til hægterne igen ef-

ter chokket. Jeg oplevede nemlig på en ganske håndfast måde at der er forskel på, om man er dansker eller ej, når man giver sig af med et af danskerens nationale klenodier, navnlig deres litteratur.

Anekdoten foregår i slutningen af halvfjerdserne, da jeg som gæstestuderende begyndte at læse ved Institut for nordisk filologi ved Københavns Universitet. I forvejen havde jeg læst dansk ved et hollandsk universitet i tre år, og jeg var overbevist om at jeg efterhånden var så velbevandret i den danske litteratur at overgangen til København ville være en smal sag.

Jeg havde i øvrigt valgt at læse dansk, fordi jeg var interesseret i litteratur og, ikke mindst, fordi jeg havde mødt et antal spændende danskere der var begejstrede for deres litteratur. Vel at mærke var det ikke udelukkende jævnaldrende litteraturinteresserede studerende jeg havde truffet. Et par somre havde jeg boet på en gård i Midtjylland, og det slog mig at den sympatiske værtsfamilie ikke blot ejede en del bøger, men at de sågar blev læst. Den pågældende familie var godt hjemme i den klassiske danske litteratur og det var de tilsyneladende ikke ene om på egnen. Et tilsvarende forhold til nationallitteraturen var jeg ikke stødt på hos de hollandske landbofamilier jeg kendte. Det gjorde mig endnu mere interesseret i danskerne og deres litterære traditioner. Blandt andet på baggrund af disse og lignende iagttagelser, gik det hurtigt op for mig at Danmark og Holland godt nok var meget beslægtede lande, men at der bag om lighederne åbenbart også eksisterede store kulturelle forskelle, ikke mindst på det litterære gebet.

Sammen med mine hollandske studiekammerater havde jeg læst det pensum som vores professor havde bestemt, og i løbet af cirka fire semestre erhvervede vi så megen viden om dansk litteratur, at vi fik lov til at gå op til eksamen i et fag som blev kaldt 'Dansk litteraturhistorie'. Eksamenen omfattede hele den danske skønlitteratur fra folkeviserne op til nutiden, et stort antal hovedværker skulle læses på originalsproget og litteraturhistoriske håndbøger og værkanalyser måtte studeres omhyggeligt. Efterhånden havde jeg fået den idé at jeg sådan nogenlunde vidste, hvad dansk litteratur var for noget.

Et litterært mosefund

At det forholdt sig en anelse mere kompliceret, gik op for mig i 1978, da jeg blev gæstestuderende ved Københavns Universitet, og 'katastrofen' indtraf. Den danske litteratur, sådan som jeg havde lært den at kende, eksisterede tilsyneladende overhovedet ikke i Danmark. Eller rettere sagt, det som jeg havde fået formidlet under overskriften 'Dansk litteratur', var i Danmark allerede blevet skrinlagt for en menneskealder siden. Blandt de mest moderne bøger jeg havde læst var Martin A. Hansens *Løgneren* og Paul la Cours *Fragmenter af en Dagbog*. Begge er ypperlige bøger – ingen tvivl om det – men de var hverken særlig tidssvarende eller værker af den type et ungt menneske i slutningen af halvfjerdserne kunne blive tændt på. Min litterære forståelsesramme standsede altså stort set ved Hereticamodernismen.

Mine jævnaldrende danske studiekammerater havde ikke blot stået i direkte og uafbrudt kontakt med dansk og dansk litteratur igennem hele deres uddannelsesforløb, de rådede desuden over en slags naturlig litterær baggrundsviden som jeg ikke kunne hamle op med. De havde fra barnsben af været omgivet med dansk og de havde lært sprogets små nuancer at kende, blandt andet ved hjælp af børneremser, Højskolesangbogen, ungdomsbøger og fortællinger. Oven i købet havde de i folkeskolen og i gymnasiet opsamlet så uoverskuelige mængder af sproglig og litterær viden at jeg som udlænding følte mig slået på forhånd. Jeg kunne blot drømme om at tilegne mig en ubetydelig brøkdel af de kundskaber

som mine danske kammerater så at sige var kommet sovende til.

Set med mine københavnske medstuderendes øjne må jeg have virket som et litterært mosefund. Lige så snart timerne handlede om nyere dansk skønlitteratur, aktuelle bøger og litterære debatter i samtiden, måtte jeg melde pas. Det bemærkelsesværdige var imidlertid at jeg var bedre underrettet om ældre danske tekster end flertallet af mine danske studiekammerater. De havde godt nok hørt om forfattere som Kingo, Bording, Holberg, Ewald, Oehlenschläger, Brandes, Drachmann, Pontoppidan, Sophus Claussen og Johs. V. Jensen, men sjældent havde de læst mere af disse forfattere end udplukkene i skoleantologierne. På trods af min uvidenhed om stort set hele den danske litteratur efter anden verdenskrig var jeg ganske velbevandret i den mere støvede afdeling. Min hollandske uddannelse havde gjort at jeg faktisk havde læst store dele af den klassiske danske litterære kanon, ikke blot hovedværkerne, men i flere tilfælde havde jeg også pløjet mig igennem hele forfatterskaber.

Omsider gik det op for mig at det som jeg havde fået præsenteret som 'dansk litteratur', og det som mine jævnaldrende danske medstuderende forstod ved begrebet, faktisk var to yderligtgående positioner på samme skala. Jeg var et levn af den Brix-Rubow-Andersenske tradition som ungdomsoprøret havde givet nådestødet.

Da jeg havde taget bestik af situationen, besluttede jeg at tackle problemet ved at udvide min litterære horisont, således at jeg også kunne følge med, når nyere dansk skønlitteratur kom på bane. I løbet af to semestre slugte jeg masser af danske romaner, skuespil og novelle- og digtsamlinger og hen ad vejen kunne jeg følge med i diskussionerne og af og til sågar sige noget fornuftigt.

For en ordens skyld bør det tilføjes at mit ophold ved Københavns Universitet har været én af de mest spændende og lærerige perioder i mit liv. Oplevelserne har været helt uundværlige for min faglige og personlige udvikling og skaffede mig et par venner for livet.

Kampånd og skinnende vinger

Samtidig begyndte jeg at lægge mærke til, at en del af de værker og de forfattere, som jeg syntes var interessante og spændende, ikke altid tiltalte mine medstuderende og lærerne i samme omfang som mig. Visse værker stod åbenbart i høj kurs, hvorimod andre nærmest var tabubelagte.

Lad mig, for underholdningens skyld, give et enkelt eksempel på et af de værker der tilsyneladende vakte stor begejstring, både hos en del af lærerkorpset og mange af de studerende, mens jeg havde svært ved at snuppe tekstens påståede kvaliteter. Det pågældende værk indeholdt passager som denne:

Skulle man dømme ud fra Lauses og min arbejdsplads, så stod det sløjt til med arbejdernes kampvilje. Men det skulle jeg vel ikke lade mig slå ud af sådan uden videre. Jeg tænkte på den glade fornemmelse, jeg havde haft, da jeg opdagede, at kastanjen blomstrede og mærkede, at foråret var kommet. I dette nye forår vil jeg tro på, at min kampvilje vil trives. (s. 71)

Citatet stammer fra Grete Stenbæk Jensens social-realistiske arbejdspladsroman *Konen og æggene* fra 1973.

Det var tekster af denne type som jeg, i min naivitet, blev konfronteret med, og som af mange vordende akademikere blev tolket som ypperlige eksempler på datidens danske skønlitteratur. Mit problem var bare at jeg ikke kunne gennemskue hvorfor sådan en tekst blev fremhævet, mens andre bøger – som jeg syntes var ganske specielle og af større kunstnerisk værdi – blev forbigået. Et eksempel herpå var en roman der begyndte med de følgende ominøse linjer:

Den dag, Elias Lønn havde besluttet at rejse til Hammerum, vågnede hans kone med et lille skrig om morgenen fordi hun havde drømt at hun var en flue, der spadserede rundt på et lig. Det var hun ganske vist ikke klar over i begyndelsen, hvor hun slet ikke tænkte nærmere over det nøgne landskabs mærkelige geografi men var langt mere optaget af sin usædvanlige væsensform, som hun ikke rigtig forstod. Hun følte sig utryk ved at være forsynet med vinger, i stand til at flyve og i besiddelse af ikke mindre end seks ivrige ben, der begyndte at løbe så snart hun ville gå. Da sammenhængen gik op for hende, hæv-

vede hun sig i angst og pine op i luften på skinnende vinger. (s. 11)

Citatet stammer fra Poul Vads store tobinds roman *Kattens anatomi* fra 1978 som stadigvæk er en af mine yndlingsbøger.

Jeg er mig bevidst, at jeg trækker forskellene rigeligt skarpt op, men divergenserne mellem mine daværende studiekammeraters syn på litteraturen og mit eget var ikke til at komme uden om. I årenes løb har jeg tit oplevet lignende diskrepanser og efterhånden har jeg lært at indse at det faktisk er sådanne iagttagelser der fører til interessante og lærerige refleksioner, når man forsøger at gennemskue og forstå de små nuancer og forskelle mellem nyere dansk og udenlandsk skønlitteratur.

De store kanoner

Denne anekdotiske digression illustrerer blandt andet at man kan forholde sig til dansk litteratur på mange forskellige måder. En af de helt grundlæggende forskelle er vel, om man oplever og studerer en bestemt litteratur ud fra et modersmålsperspektiv, eller ud fra en fremmedsproglig synsvinkel. Selvfølgelig er det først og fremmest i litteraturens hjemland – dens naturlige biotop så at sige – at den nationale litteraturs genstandsområde bliver defineret. Det er jo dér, hvor de fleste nye tekster har deres udspring. Men det vil ikke uden videre sige at udenlandske observatører og læsere under alle omstændigheder må følge trop med modersmållitteraturens selvforståelse, og at de slavisk må følge i hælene på den hjemlige litteraturkritik, tværtimod.

Efter min mening er velinformede, udenforstående iagttagere af og til sågar bedre stillet end dem der befinder sig midt i begivenhedernes centrum. En vis distance og en lidt anden tilgang til stoffet kan sågar være en fordel, hvis man administrerer sin 'fremmedhed' på en fornuftig og hensynsfuld måde og formår at præsentere det man har at sige, i samklang med danske kulturelle præmisser.

Efterhånden har jeg ved flere lejligheder fået bekræftet at det ikke nødvendigvis behøver at være en ulempe, når man ikke er bosat i København eller Århus og ikke uafsladelig bliver konfronteret med

den litterære andedams kævl og splid. (Blot i parentes bemærket: mon ikke det danske litterære parnas – sammenstuvet i én by, med en håndfuld forlag og et begrænset antal værtshuse hvor ‘alle’ kommer og ‘alle’ soler sig i ‘alles’ opmærksomhed – af og til lider lidt af iltmangel? Jeg spørger bare...)

Det ville være helt umuligt at forestille sig fransk, tysk eller engelsk litteratur og litteraturformidling, uden at tage hensyn til de mange udenlandske impulser og bidrag der har gjort sig gældende i disse litteraturer. Selvfølgelig har disse sprog langt større udbredelsesområder end dansk, men jeg finder det tankevækkende at danske litterater, for mig at se, kun i begrænset omfang er sig bevidst om at der faktisk er folk derude i verden, der følger med på en seriøs måde, og som gør sig tanker om tingene, ud fra deres specifikke ‘fremmede’ forudsætninger og kulturelle baggrundsviden. En lidt større interesse for udenlandske synsvinkler på dansk litteratur og en større sensitivitet for påvirkninger udefra ville også være med til at styrke den danske litteraturs modstandsdygtighed over for den stadig tiltagende internationale kulturelle konkurrence.

Jeg slår altså til lyd for lidt mere opmærksomhed for berøringsfladerne mellem dansk litteratur og litteraturformidling i udlandet og på hjemmebane. I den henseende føler jeg mig styrket af litteraturens rask tiltagende internationalisering. Den sker også i Danmark, idet stadig flere såkaldte ‘nydanskere’ skriver på dansk og flere danske forfattere er bosiddende i udlandet. Med en parafrase af Steen Bo Frandsens bog *Opdagelsen af Jylland* er dansk litteratur så småt begyndt at opdage, inddrage og opdyrke resten af kloden som litterært landskab. Netop fordi dansk er så lille et sprogområde, er det magtpåliggende at tage impulserne udefra alvorligt. Tendenser i denne retning kan mærkes i Carsten Jensens rejseberetninger *Jeg har set verden begynde* og *Jeg har hørt et stjernesked* og, af lidt ældre dato, i Henrik Stangerups forfatterskab, for blot at nævne et par eksempler.

Jeg er godt klar over at den udenlandske interesse for dansk litteratur ofte begrænser sig til de helt store navne. Kun ganske sjældent bliver avantgarde-litteraturen oversat i udlandet. Dette forhold kan

begrundes ved at det nødvendigvis er den kanoniserede litteratur – så at sige nationallitteraturens mest fremstående eksempler – som udenlandske forlag er mest interesseret i. For den danske litteraturs vedkommende indebærer den udenlandske fokusering på ‘de store kanoner’ at interessen typisk samler sig omkring forfattere som Ludvig Holberg, H.C. Andersen, Søren Kierkegaard og Karen Blixen. For nylig er Peter Høeg rykket op i denne litterære Superliga.

I grunden kan man skelne mellem to kategorier af dansk skønlitteratur som der internationalt er interesse for. Den ene kategori består af en gruppe mere eller mindre klassiske værker med høj litterær-historisk prestige. Det drejer sig om tekster der allerede har været oversat før og som bliver læst og studeret, både i oversættelse og på originalsproget. Den anden kategori rummer hovedsagelig nye tekster, først og fremmest romaner. De er nyskrevne og deres udbredelse i udlandet er i høj grad afhængig af det internationale bogmarkeds griller og behov for bestsellere. De klassiske værker – måske med undtagelse af H.C. Andersen – tilhører et salgs- og omsætningsmæssigt uinteressant kredsløb for de fleste forlag. Disse sakrosankte tekster deler således skæbne med store dele af avantgardelitteraturen, idet oversættelse af sådanne tekster oftest kun lader sig realisere ved hjælp af tilskud fra kulturfonde og lignende. Derimod kan moderne og internationalt eftertragtede forfattere som for eksempel Michael Larsen, Ib Michael og Peter Høeg sagtens klare sig uden problemer i udlandet.

Til gengæld er en betragtelig del af de forfattere der indtager en fremtrædende position i den levende danske skønlitteraturs fortrop såsom Klaus Rifbjerg, Peter Seeberg, Per Højholt og Svend Åge Madsen nærmeste ukendte uden for landets grænser.

Stor succes på hjemmemarkedet er ingen garanti for også at slå igennem i udlandet. Sagt på en anden måde: værker der opleves som god og lødig litteratur – bøger der er med til at bestemme den aktuelle litterære debat på hjemmefronten, og som spiller en central rolle i den danske litteraturs selvforståelse og udvikling, er kun sjældent med til at påvirke udlændinges indtryk af det danske litterære landskab.

Litteratureksport?

Et praktisk og jordnært problem i den sammenhæng er spørgsmålet om dansk litteraturs formidling til udlandet, altså angående det hæslelige begreb 'litteratureksport'. Det siger sig selv at emnet ikke kan behandles generelt. Samtidig kan man lige så godt se i øjnene at man som underviser og forsker i dansk litteratur i udlandet uvægerligt kommer til at stå frem som specialist på alt hvad der er dansk og som på en eller anden måde har berøring med Danmark – inklusive landets litteratur. Enhver der befinder sig i en tilsvarende position kan diske op med masser af løjerlige historier om de spørgsmål man bliver konfronteret med. Faktum er, at der kun er en forholdsvis lille gruppe mennesker i det land jeg bor i, der har check på såvel den ældre som den moderne danske litteratur.

Således sker det regelmæssigt at jeg bliver bedt om at udtale mig om en eller anden ny bog. Jeg giver mit besyv med om danske bøger til hollandske forlag, samtidig med at jeg bliver spurgt til råds af danske forlag om hollandsk og flamsk litteratur.

Disse aktiviteter som litteraturformidler udøver jeg blandt andet fordi der i den hollandsk-flamske forlagsverden kun er en håndfuld mennesker der kan læse dansk, og har forstand på dansk litteratur. Antallet af hollandskkyndige i den danske forlagsverden er i øvrigt endnu ringere. For at kunne formidle litteratur med god samvittighed må jeg følge med i udviklingen i Danmark, samtidig med at jeg må holde øje med, hvad der sker på det hollandske bogmarked. Det er et forholdsvis stort ansvar, og jeg skal ikke lægge skjul på at man kan gå rigtig galt i byen. Det sker at man læser en roman og skriver en lektøruddtalelse der går ud på at det pågældende værk nok ikke vil slå an i det pågældende land – og så sker det alligevel.

Et pinligt eksempel på en bog som jeg i sin tid udtalte mig forholdsvis tilbageholdende om, var Peter Høegs *Frøken Smillas fornemmelse for sne*. Efter at bogen var blevet en succes i USA og var blevet filmatiseret, købte det hollandske forlag alligevel rettighederne, og omsider har forlaget udsendt hele Peter Høegs forfatterskab i oversættelse – endda inklusive debutromanen *Forestilling om det tyvende århundrede*.

Det var selvfølgelig en skuffelse for mig at jeg havde begået en så grundig fejlbedømmelse, men oplevelsen har frem for alt været en lærestreg der gjorde mig endnu mere opmærksom på forlagsverdenens særlige produktionslogik.

Alle veje fører til New York

For nylig stillede Bo Bjørnvig i *Weekendavisen* (d. 26. juni–2. juli 1998) et par helt centrale spørgsmål i forbindelse med dansk litteraturformidling til udlandet, altså det fænomen som man i disse erhvervslivsorienterede dage betegner som 'litteratureksport'. Under overskriften „Høeg-effekten“ spørger Bo Bjørnvig:

Kan det nytte noget at proppe dansk litteratur i hovedet på udenlandske forlæggere? For, helt ærligt, er der så meget dansk litteratur, som er god nok til at udkomme i det fremmede?

Det andet spørgsmål, om den danske litteraturs særlige kvalitet, kan ikke besvares umiddelbart. Tallene må tale for sig selv. Man kan blot sammenligne antallet af oversatte danske skønlitterære tekster med udenlandske, eller man må simpelthen sige at det ikke handler om oplagstal, men om kvaliteten.

I den pågældende artikel referer Bo Bjørnvig ydermere til den store betydning som Peter Høegs *Frøken Smillas fornemmelse for sne* har haft for dansk litteraturs fremgang i USA, idet romanen demonstrerede at udenlandsk (dansk) litteratur sagtens kan opnå at komme på bestsellerlisterne derovre. At Høegs roman er kommet i et oplag på en halv million eksemplarer, kan man kun glæde sig over, på forfatterens vegne. Men disse tal siger næppe noget om dansk, eller i bredere forstand udenlandsk, skønlitteraturs gennemslagskraft på det amerikanske bogmarked. Forfattere, inklusive Peter Høeg, skriver for at blive læst og en succes som *Frøken Smilla* er selvfølgelig kærkommen for enhver skribent. Forlæggerens interesser går i høj grad hånd i hånd med forfatterens, blot med den lille, men afgørende, forskel at forlæggerne er interesserede i teksten som vare, mens forfatterne – så naiv har man vel lov til at være – til syvende og sidst er interesseret i at deres værker bliver læst.

Det tankevækkende, og relativiserende med sæl-
lerter som *Frøken Smilla* er at en million eksempla-
rer i USA svarer til et oplagstal på højst et tusind ek-
semplarer i Danmark. Og, for at vende tilbage til
Bjørnviigs første spørgsmål, man kan, set under
denne synsvinkel, sige at der faktisk er gode grunde
til at proppe dansk litteratur i hovedet på udenland-
ske forlæggere, idet dansk litteratur tilsyneladende
rummer et fantastisk stort potentiale af bestsellere.
Med udgangspunkt i de danske oplagstal kommer et
forholdsvist stort antal danske romaner, og sågar
digtsamlinger, i betragtning, idet deres relative op-
lagstal overgår alt hvad man er vant tilovre i USA.

Det er selvfølgelig kun spøjse syllogistiske kolbøt-
ter, men man kan blive rigtig gal i hovedet, når det
gang på gang viser sig at et dansk skønlitterært
værks skæbne i udlandet afhænger af, om rettighe-
derne bliver 'købt' af et stort amerikansk forlag el-
ler ej. Det forholder sig faktisk tit sådan, at når en
dansk bog har taget den ultimative hurdle, det vil
sige at den er blevet antaget i USA, så åbner det in-
ternationale bogmarked sig med helt ukendte mu-
ligheder for salg og berømmelse. Og det selvom der,
efter dansk målestok, er tale om et ganske ubetyde-
ligt oplag, og til trods for at angelsaksiske læsere
ikke nødvendigvis har samme litterære behov og in-
teresser som for eksempel italienere, hollændere el-
ler koreanere.

Fremgangsmåden er et yderligere bevis på at ame-
rikanske multinationale selskaber dominerer det
globale mediemarked. Det gælder først og fremmest
tv-, film- og musikbranchen, men efterhånden vel i
lige så stort omfang den litterære del af forlagsver-
denen.

Hvorfor i alverden skal udenlandske, for eksem-
pel hollandske forlag, afvente om en ny dansk ro-
mans rettigheder bliver købt af et af deres store ame-
rikanske pendanter? Det er en tåbelig strategi, fordi
den hverken garderer forlaget imod en salgsmæssig
fiasko, eller tager hensyn til om bogen kunstnerisk
falder i hak med den hollandske litterære kontekst
eller ej. Det må, når alt kommer til alt, være en bogs
litterære kvaliteter og de særlige lokale præmisser
der afgør om det bliver knald eller fald.

Litteraturformidling til udlandet kræver at man
gør sig overvejelser om 'produktets' karakteristiske
egenskaber. At 'eksportere' litteratur må nødvendig-
vis være noget andet end for eksempel at markeds-
føre rygeost eller Legoklodser i udlandet. Skønlitte-
ratur er, og vil formentlig altid være, en ret
eksklusiv vare og i så henseende snarere beslægtet
med brugskunst a la dansk design end med dens
massefremstillede modstykker. I modsætning til for
eksempel Stephen Kings eller Robert Ludlums suc-
cesrige knaldromaner handler det for dansk litte-
ratur vedkommende om at erobre en forholdsvis lille
niche på fremmede bogmarkeder. Målet for dansk
skønlitteratur må være at tilegne sig et lille, men
væsentligt hjørne af det internationale litterære
landskab. Og det kan lade sig gøre, fordi folk kræ-
ver valuta for pengene, det vil sige: lødige værker
der kunstnerisk batter noget og som gerne må koste
noget mere – ligesom det er tilfældet når man an-
skaffer sig et B&O-anlæg eller et arkitekttegnat spi-
sehjørne. Af og til dukker der godt nok forfattere op
som H.C. Andersen eller Peter Høeg, men generelt
kan man lige så godt acceptere at dansk litteratur,
bortset fra hjemmemarkedet, kun opnår en mindre
læserkreds af feinschmeckere i udlandet.

Det er tvivlsomt, om det skønlitterære 'marked' i
det hele taget bør tage hensyn til underholdnings-
industriens forudsætninger, idet litteraturen profit-
mæssigt giver forholdsvis begrænset overskud og
fordi den unddrager sig en række grundlæggende
produktionsregler som præger branchen i øvrigt. I
litterære sammenhænge gælder det først og frem-
mest værkernes betydning som kulturbærere, mens
den rent forretningsmæssige side af sagen immer-
væk kommer i anden række; litterær kvalitet lader
sig sjældent opgøre i kroner og ører. Det er en kon-
klusion der dog ingenlunde skal tilsløre det faktum
at litteratur også er business.

I en af de hollandske aviser kunne man for nylig
læse en uanselig meddelelse om at et panel af ame-
rikanske eksperter havde kåret James Joyces *Ulysses*
som det 20. århundredes bedste roman. Det er be-
tegnende at det blev et af de mest omtalte, mindst
læste og mest komplekse romaneksperimenter fra
dette århundrede som gik af med sejren. Samtidig er

det tankevækkende at *Ulysses*, hvis bogen havde været skrevet på dansk, ville have været en nærmest umulig opgave at formidle til udlandet, i det mindste inden for nutidens forlagsmæssige klima. Jeg vil ikke driste mig til at sammenligne Poul Vads roman *Kattens anatomi* med *Ulysses*, men hvorfor er den bog endnu ikke kommet på engelsk eller fransk, mens Gabriel García Márquez' *Cien años de soledad* er oversat til alverdens sprog?

Lurmærkede mesterværker i stride strømme

Når man følger med i dansk litteraturs udvikling, kan man ikke undgå at blive opmærksom på hvor spændende, levende og rigt nutidens danske litterære liv er. Bare sammenlign det med den kummerfulde situation i den tyske samtidslitteratur! I hvor høj grad visse formaliserede tiltag, såsom forfatter-skolen og biblioteksordningen, har bidraget til dansk litteraturs frodighed, er svært at sige.

Et andet påfaldende fænomen er, hvor stor en rolle forfattere, og litteraturen som sådan, spiller i danskernes dagligliv. Litteratur er aktive som opinionsdannere, debattører, kronikforfattere, anmeldere osv., osv. Det er selvfølgelig udmærket at skribenterne har flere jern i ilden, men det har også visse skyggesider, eftersom det danske litterære parnas rent faktisk er forholdsvis lille. Af og til kan man ikke helt undgå at få indtryk af, at den ene halvdel af de danske forfattere anmelder hvad den anden halvdel skriver og vice versa. Ikke så sjældent virker det som om visse kritikere-forfattere i deres arbejde ikke kan dy sig for at tage visse hensyn til 'miljøet'. Når man ustandselig render på hinanden på gaden, hos købmanden og måske endda på værtshuset, kan man vel næppe undgå at det påvirker forfatterens og kritikernes holdninger over for hinanden, og de er til tider sågar er forenet i samme person.

Det danske litterære miljø snævre rammer har indirekte også den iboende fare at den udarter sig til et heppekor, eller det man på engelsk kalder en 'mutual admiration society'. Som udenforstående får man af og til indtryk af at det kræver en ganske speciel dansk genetisk disposition for at kunne forholde sig til dansk litteratur. Alt for ofte rangerer dansk sprog og litteratur på det samme lurmærkede kultu-

relle plan som Højskolebevægelsen, ordet 'hygge' og en specielt dansk form for selvironisk underdrivelse. Ting som 'de andre' tilsyneladende ikke har forstand på og som efter sigende ikke lader sig oversætte til andre sproglige og kulturelle sammenhænge. (Det er dog ganske løjerligt at hollændere hævder nøjagtigt det samme, når de definerer deres egen identitet.)

Når man læser danske avis anmeldelser og sammenholder dem med hollandske, falder det i øjnene at der i Danmark – at dømme efter anmeldernes ofte jublende begejstring – skrives mesterværker i stride strømme. Generelt vil jeg mene at tonen i de hollandske og flamske aviser og tidsskrifter plejer at være lidt mere afdæmpet og i hvert fald mere kritisk-saglig. Weekendavisens Lars Bukdahl skiller sig – ligesom sin forgænger i genren, Poul Borum – ud fra mængden, idet han er hurtigere i aftrækket og mere yderligtgående, både med ris og ros.

Kontoret

Jeg vil ikke uddybe spørgsmålet om, hvorvidt danske kritikere har ret, når de giver danske litterære værker så megen anerkendelse. Til forsvar for såvel kritikken som litteraturen kan man helt banalt nøjes med at sammenligne antallet af danske litterære nobelpristagere med de hollandsksprogede, som er lige præcis nul.

En anden ting er at hollandsk og dansk moderne skønlitteratur er ude af trit med hinanden. Et eksempel herpå er J. J. Voskuils kæmpestore romanprojekt *Kontoret (Het bureau)*, hvis man sammenholder den med den aktuelle tendens til minimalisme som gør sig kraftigt gældende i nyere dansk litteratur.

Om man vil, kan Voskuils projekt sammenlignes med mellemkrigstidens store kollektivromanværker i flere bind. *Kontoret* er et syvbinds værk som stadigvæk er under udgivelse. Siden 1996 er fire bind udkommet og resten er planlagt til udgivelse i løbet af de kommende år. Sammenlagt vil hele romanen komme op på mere end 10.000 tættrykte sider, og dermed er *Kontoret* vel den mest omfangsrige roman nogensinde i den hollandske litteratur.

Kontoret handler om hovedpersonen Maarten Konings hverdagsoplevelser på en institution som beskæftiger sig med folkemindeforskning. Det mest slående ved romanen, i det mindste at dømme efter de udkomne dele, er at der rent ud sagt intet sker! Maarten Konings tilværelse minder til forveksling om den hverdag som nioghalvfems procent af befolkningen lever: et begivenhedsløst, jævnt og ganske stilfærdigt liv.

Bogens fortryllende kraft hidrører netop fra indholdets ubetingede hændelsesløshed. Åbenbart genkender de hollandske læsere noget helt centralt fra deres egen tilværelse i hvilken kontorhierarkiets små gener, misundelse, kævl og sladder spiller en væsentlig rolle. Og sandt at sige, man bliver faktisk bjergtaget af Voskuils underfundige, selvvironiserende fortælle tone. Rent bortset fra værkets omfang, kan man tvivle meget på om en bog som *Kontoret* nogensinde kunne komme i betragtning til at blive oversat til for eksempel dansk. Lokalkoloritten og bogens særlige *low key* hverdagsrealisme vil næppe tiltale danske læsere i samme omfang som de hollandske.

Desuden er det ret interessant at Voskuil ikke er den eneste hollandske forfatter der har givet sig i lag med at skrive et veritabelt storværk. Også yngre forfattere som A. F. Th. van der Heijden, har bindstærke romanværker under udgivelse.

Hybridformer og kølig patos

Det er fascinerende at sammenholde et så monstrøst romanprojekt som *Kontoret* med for eksempel en række af de mest fremtrædende danske forfattere der for mig vidner om at det ikke har skortet på danske litterære talenter i det sidste halve snes år.

Jeg ser bort fra veletablerede forfatteres hovedværker i det sidste årti såsom Peer Hultbergs *Præluudier* og *Byen og verden*, Inger Christensens *Sommerfugledalen*, Henrik Stangerups *Broder Jacob*, Jens Smærup Sørensens *Breve*, Dorrit Willumsens *Bang* og Poul Vads *Nord for Vatnajökul*. Om ikke andet, så er denne mere eller mindre vilkårlige opremsning et fingerpeg om mine litterære forkærligheder og idiosyncrasier.

De værker der for mig præger den nye danske litteratur, viser sig tit at være forholdsvis små prosaværker der er skrevet med et køligt, patosløst – men ikke desto mindre selvreflekterende – sprog. Disse yngre forfattere har lagt den aristoteliske poetik på hylden og deres forsøg på at opløse skillelinjerne mellem prosa og lyrik giver sig udslag i genremæssigt hybride former.

Eksempler herpå er blandt andet Solvej Balles *Ifølge loven*, Helle Helles *Rester*, Kirsten Hammanns *Vera Winkelvir* og Merete Pryds Helles *Vandpest*. Derudover vil jeg gerne fremhæve Jens-Martin Eriksens *Vinter ved daggry*. Bogen er efter min helt subjektive mening en af de mest interessante og mest tankevækkende danske romaner i nyere tid. *Vinter ved daggry* minder på mange måder om Peer Hultbergs monologiske teknik, men det ejendommelige ved *Vinter ved daggry* er at teksten formidler en rædselsvækkende virkelighed ved hjælp af et nærmest 'hjernevasket' sprog. Bogen viser ikke blot at det inden for det tekstlige univers lader sig gøre at opheve normaliteten, den formår også, på en helt afslørende måde, at fremstille vores daglige virkelighed som et komplet absurdistisk rædselskabinet. Bøger af den type læser man sjældent for deres æstetiske kvaliteters skyld, til gengæld tvinger de læseren til at forholde sig til sig selv og sin omverden. Og netop deri ligger et af de vedvarende argumenter for at beskæftige sig med litteratur som intellektuel modus operandi.

Kan det nytte noget?

Der er i den seneste tid sket en fundamental omvurdering af litteraturens rolle som alment dannelsesinstrument. Snigende er der inden for uddannelsessystemet, og samfundet som sådan, stillet nye krav til sprogfagene i gymnasierne og de sproglige akademiske uddannelser. Denne omvurdering er blandt andet et symptom på litteraturens nedprioritering som det kulturelle medium par excellence til at afspejle, cementere og bearbejde den borgerlige kulturs selvforståelse. Tendensen er et led i en allerede i længere tid igangværende kulturel omprioritering. Især interessen for de nye medier og inkorporeringen af dem i uddannelsessystemet er efterhånden

ved at gøre litteraturen, og bogen i bredere forstand, til en mere eller mindre marginal – nærmest antikveret – udtryks- og kommunikationsform.

Man kan opfatte de nye medier som en truende fare, men det ville blot være udtryk for malplaceret konservatisme – der er simpelthen ingen vej tilbage. Desuden kan man ikke se bort fra at udviklingen er dybt fascinerende og at den vil lukke op for mange nye muligheder. Blandt andet multimedie og hyper-text vil være med til at ændre litteraturformidlingen og litteraturundervisningen grundlæggende i de kommende år.

De førnævnte hybride tekster – og ikke mindst Jens-Martin Eriksens bog – er fingerpeg om den ny danske litteraturs forbløffende tilpasningsevne til de store omvæltninger der er under opsejling i det intellektuelle og litterære landskab. I så henseende er der al mulig grund til at se fremtiden tillidsfuldt i møde, dansk litteratur ser ud til at være klar til det kommende årtusind.

Et varmeapparat

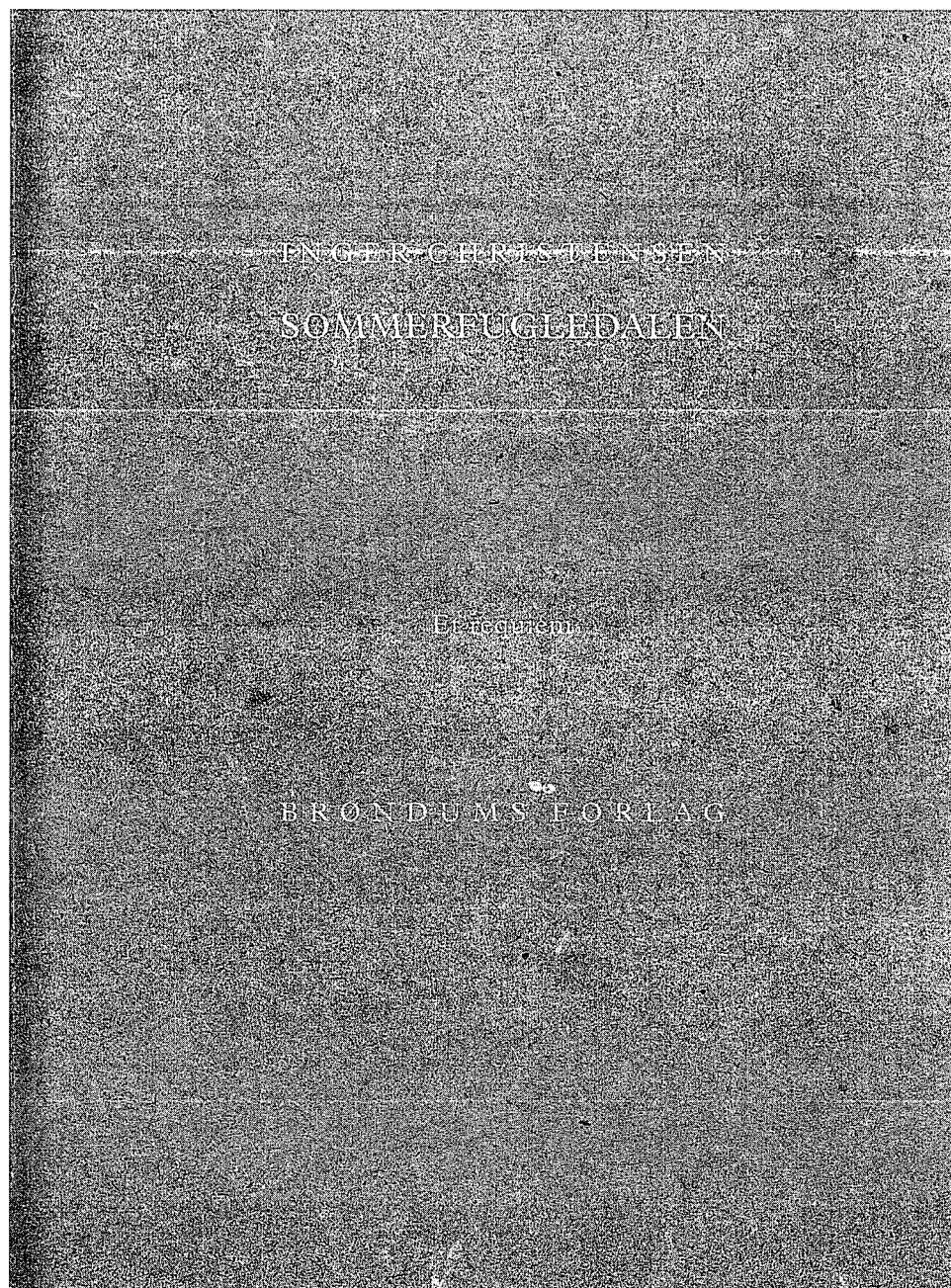
En god dansk tradition er at afslutte med en sang. Jeg har valgt at begynde dette essay med et Grundtvig-citat og vil gerne slutte af med en 'lovsang' til

Danmark af nyere dato. Fragmentet stammer fra en novellesamling – eller hvad man nu skal kalde den – der har vakt stor begejstring hos nogle og satte andres sind i kog:

En gang imellem forestiller jeg mig Danmark, som det ser ud på kortet, og det smarte og intelligente, det reklamerer man for i Nordsjælland, og det nyttige reklamerer man for i Jylland, og det sjove på Fyn, og al lortet ... det prøver man at få solgt herude. „Vind en mill. kr. og få et gratis ur i Statens gigantlotteri“.

Man behøver bare at kigge ud ad vinduet, så ved man, at hér lades alt håb ude. (s. 157)

Citatet stammer selvfølgelig fra Jan Sonnergaards *Radiator*, en bog som vidner om at moderne litteratur langt fra er udtjent og at den faktisk er et ganske fornuftigt og hensigtsmæssigt redskab til at formidle kulturel og litterær viden om dansk, Danmark og danskernes selvforståelse, til udlandet. Oven i købet viser den slags tekster og den debat de giver anledning til, at dansk litteratur simpelthen er satans spændende – alive 'n kickin' – om man kan li' den eller ej.

Forfattere på Finansloven for 1997: Benny Andersen, Vita Andersen, Carl Bang, Anders Bodelsen, Jytte Borberg, Poul Borum, Jørgen Gustava Brandt, Ernst Bruun Olsen, Suzanne Brøgger, Cecil Bødker, Inger Christensen, Regin Dahl, Jette Drewsen, Maria Giacobbe, Vibeke Grønfeldt, Gynter Hansen, Uffe Harder, Grethe Heltberg, Angelo Hjort, Sven Holm, Peer Hultberg, Klaus Høeck, Per Højholt, Hans Lyngby Jepsen, Svend Johansen, Eiler Jørgensen, Sten Kaalø, Anna Ladegaard, Marianne Larsen, Peter Laugesen, Palle Lauring, Hans Jørgen Lembourn, fortsættes ...